

Vudboras, Masačusetsas 1964, lapkritis

Pirmas skyrius

ŽIEMOS RYTA PER SAVO KETURIASDEŠIMT PENKTAJĄ GIMTADIENĮ rabinas Maiklas Kaindas gulėjo vienas didžiulėje žalvario lovoje, kitados priklausiusioje jo seneliui, dar kabindamasis į miego stingulį, bet nejučia klausydamasis triukšmo, kurį apačioje, virtuvėje, kėlė toji moteris.

Pirmą kartą per daug metų jis susapnavo Izaoką Rivkindą. Syki, kai Maiklas buvo mažas berniukas, senelis jam pasakė, kad, kai gyvieji prisimena mirusiuosius, šie rojuje žino, jog yra mylimi, ir džiūgauja.

– Aš myliu tave, *zaydeh**, – tarė jis.

Maiklas nepajuto pasakęs tai balsu, tačiau išgirdo, kaip apačioje bildesys nutilo. Ponia Moskovic nesuprato, kaip žmogus, ką tik peržengęs vidutinio amžiaus ribą, gali rasti paguodą šnekėdamas su kitu žmogumi, mirusiu beveik prieš tris dešimtis metų.

Kai nulipo žemyn, Reičelė jau sėdėjo prie senamadiško valgomąjo stalo. Šeimos papročiu gimtadieniai būdavo minimi atvirukais ir dovanėlių krūva per pusryčius. Tačiau šio papročio įkvėpėja buvo Leslė, rabino žmona, o jos namie nėra jau beveik trys mėnesiai. Ir šalia jo lėkštės tuščia.

Reičelė sėdėjo pasilenkusi prie lininės staltiesės, akys knygoje, atremtoje į cukrinę. Ji buvo mėlynu jūreivišku kostiumėliu.

* Senelis (*jid.*). Visų jidiš ir hebrajiškų žodžių pateikiamas autoriaus variantas. Šiaip rašybos variantų dažnai esama ne vieno. (*Čia ir toliau vert. pastabos.*)

Visos sagos susegtos, švarios baltos kojinitės, bet, kaip visada, storiems šviesiems plaukams vėl neužteko aštuonmetės kantrybės. Ji skaitė įnirtingai susikaupusi, akys lakstė eilutėmis stengdamosi kuo daugiau praryti, kol neišvengiamai bus pertraukta. Ji laimėjo dar kelias sekundes, kol ponja Moskovic įžengė į valgomąjį nešina apelsinų sultimis.

– Labą rytą, rabi! – šiltai pasisveikino namų darbininkė.

– Labas rytas, ponja Moskovic.

Jis apsimetė nepastebėjęs, kaip ji susiraukė. Kelias savaites skatino vadinti ją Lena. Per vienuolika savaitių be Leslės ponja Moskovic buvo ketvirta namų darbininkė. Ji nešluostydavo dulkių, kepdavo guminių omletą, nepaisydavo prašymų pagaminti cimusą ir kugelį, viską darydavo iš pakelių ir dar tikėdavosi liaupsių.

– Kokių norite kiaušinių, rabi? – paklausė statydama jam stiklą ledinių apelsinų sulčių, kurios, žinojo jis, bus pavandėnijos, per daug atskiestos.

– Minkštų, ponja Moskovic, jeigu galima.

Jis nenuleido akių nuo dukters, per šį dialogą pasivariusios du puslapius.

– Labas rytas. Gal man tave sušukuoti?

– Labas.

Ji pervertė puslapį.

– Kaip knyga?

– Kieta.

Jis paėmė, pažiūrėjo į pavadinimą, ir ji atsiduso žinodama, jog žaidimas baigtas. Tai buvo vaikiškas detektyvas. Rabinas pakišo knygą po savo kėdės koja. Viršuje švelni melodija paskelbė, jog Maksas jau pabudo ir ėmėsi lūpinės armonikėlės. Turėdamas laiko, rabinas Kaindas mėgo pritarti savo šešiolikmečiui sūnui, nelyginant Saulius Dovydui, bet žinojo: jeigu nenutrauks muzikavimo, Maksas liks be pusryčių.

Jis šūktelėjo, ir muzika nutrūko per vidurį vienos tų erzacinių liaudies dainų. Po valandėlės Maksas sėdėjo su jais prie stalo švariai nusiprausęs, net veidas blizga, šlapiais plaukais.

– Kažkodėl ši rytą jaučiuosi senas, – tarė rabinas.

Maksas nusijuokė.

– Ką tu, tėti, tebesi vaikas, – tarė imdamas dorai nepaskrudintą duonos riekę.

Rabinas pramušė kiaušinį arbatiniu šaukšteliu, ir jį, nelyginant ponios Moskovic parfumas, apgaubė savigaila. Minkštai virti kiaušiniai buvo kieti. Vaikai valgė nesiskųsdami, nes buvo alkani, o jis valgė nejausdamas skonio, žiūrėdamas, kaip valgo jie. Laimė, pamanė, kad jie panašūs į motiną, plaukai šviesūs kaip žvakės atšvaitas ant vario, sveiki balti dantys ir oda, reikalaujanti strazdanėlių. Pirmą kartą pastebėjo, kad Reičelė išbalusi. Jis paglostė jai skruostą, ji glustelėjo prie jo delno.

– Dieną išeikite laukan, – patarė vaikams. – Įlipkit į medį. Pasėdėkit ant žemės. Įtraukit į plaučius šalto oro. – Jis pažvelgė į sūnų. – Gal tavo draugas, didis sportininkas, nusives tave į čiuožyklą?

Maksas papurtė galvą.

– Net nesvajok. Skuteris šiandien mažina komandos žaidėjų ir skirsto į nuolatinės vietas. Klausyk, ar galima bus nusipirkti ledo ritulio pačiūžas, kai iš senelio Abės gausiu Chanukos čekį?

– Dar negavai. Kai gausi, tada ir klausk.

– Tėti, ar galiu būti Marija Kalėdų vaidinime?

– Ne.

– Poniai Emons sakiau, kad tu neleisi.

Jis stumtelėjo kėdę atgal.

– Bėk į viršų ir susišukuok, Reičele, kad galėčiau gražiai perskirti plaukus. Greičiau, nenoriu, kad vyrams maldai reikėtų laukti minjano*.

* Būtinai dešimties suaugusių vyrų (nuo 13 metų) kvorumas.

Pilkšvoje Masačusetso žiemos ryto prieblandoje jis nuvažia-
vo per miestą. Bet Šolom sinagoga buvo per du kvartalus į šiaurę
nuo Vudboro verslo rajono. Dvidešimt aštuonerių metų pasta-
tas, senamadiškas ir tvirtai suręstas, kol kas įstengė atsiginti nuo
bendruomenės, norinčios priemiestyje pastatydinti šiuolaikiš-
kesnius maldos namus.

Pastatęs mašiną mažutėje automobilių aikštelėje po klevais,
jis užlipo raudonų plytų laiptais ir įžengė į sinagogą, kaip darė
kas rytą aštuonerius metus. Savo kabinete nusivilko palatą ir per-
sirengė juodai, rudą plačiakraštę skrybėlę pakeitė juoda kipa.
Tada, murmeldamas palaiminimą, pridėjo savo talito kutus prie
lūpų, apsigaubė juo ir šešėliuose skęstančiu koridoriumi nuėjo
į maldų salę, akimis nejučia skaičiuodamas ant baltų suolų sė-
dinčius vyrus ir sveikindamasis su jais. Šeši, tarp jų du gedėtojai,
Džoelis Praisas, ką tik netekęs motinos, ir Danas Levinas, ku-
riam prieš pusmetį mirė tėvas.

Rabinas buvo septintas.

Jau lipant ant pakyls, bimos, pro duris, nutrepsėdami nuo
batų sniegą, įėjo dar du vyrai.

– Dar vieno, – atsiduso Džoelis.

Maiklas suprato, jog nervinasi bijodamas, kad nesusidarys
dešimt reikalingų vyrų kadišui, maldai, kurią religingi žydai me-
tus, ryte ir vakare, kalba už mirusį tėvą ar motiną. Dešimto vyro
jis pats nekantriai laukdavo.

Nužvelgė tuščią sinagogą.

Sveikas, Dieve, pamanė.

Prašau, Viešpatie, padaryk, kad šiandien ji pasveiktų. Ji verta
tavęs. Aš ją taip myliu.

Padėk jai, Viešpatie. Prašau, Dieve. Amen.

Jis pradėjo ryto maldomis, nes jos nėra bendruomeninės ir
nereikalauja dešimties vyrų minjano: „Būk pašlovintas, o Vieš-
patie, mūsų Dieve, Pasaulio Karaliau, kurs davė gaidžiui nuovo-

kos skirti dieną nuo nakties...“ Drauge jie pašlovino Dievą už tai, jog suteikė jiems tikėjimo, laisvės, vyriškumo ir jėgos. Jie garbino jį už tai, kad išėmė iš akių miegą ir snaudulį iš vokų, kai atėjo dešimtas vyras – Džeikas Lazaras, kantorius, vis dar miego pilnomis akimis ir snaudulio slegiamais vokais, – vyrai nusišypsojo rabinui ir nusiramino.

Kai pamaldos baigėsi ir kiti devyni, įmetę monetą į *pushkeh*, aukų dėžutę skurstantiesiems paremti, atsiveikino ir išskubėjo prie savo verslų ar į tarnybą, Maiklas nulipo nuo bimos ir atsėdo ant balto suolo pirmoje eilėje. Pro aukštą langą tiesiai į tą vietą krito saulė; kai atėjo į sinagogą, skiaistus spindulys sužavėjo melodramišku grožiu, dabar patiko todėl, kad sėdėti žiemos rytą jo šildomam buvo geriau už saulės šviesos lempą Žydų jaunimo centre.

Valandėlę jis sėdėjo ir žiūrėjo, kaip aukštame saulės stulpe šoka dulkelės. Tuščioje sinagogoje buvo tylu, jis užsimerkė ir ėmė prisiminti lėtą bangų mūšą Floridoje, apelsinmedžius, kraunančius žalius pumpurus Kalifornijoje, taip pat kitas vietas, kuriose jų gyventa, galias pusnis Ozarko plynaukštėje ir žiogų čirpimą Džordžijos laukuose, ir lietaus merkiamus miškus Pensilvanijoje. Bent tiek gerai, tarė sau, kad nesėkmė vis naujoje vietoje rabinui praplečia geografinį akiratį.

Staiga, pasijutęs kaltas, jis pašoko ir išėjęs leidosi lankyti bendruomenės.

Pirmoji stotelė buvo susijusi su žmona.

Vudboro valstybinės ligoninės teritoriją atvykėliai kartais palaikydavo universiteto miesteliu, tačiau ilgos vingiuotos alėjos viduryje išdygęs Hermanas neleisdavo abejoti, kokia čia ligoninė.

Maiklo laukė labai užimtas rytas, tačiau Hermanas pasirūpins, kad alėjos galui pasiekti ir mašinai pasistatyti aikštelėje jis sugaištų dešimt minučių, – šiaip šis procesas atimtų maždaug šešiasdešimt sekundžių.

Hermanas buvo platėjančiomis šiurkštaus audeklo darbinėmis kelnėmis, sena gelsva striuke, su „Orioles“ komandos beisbolo kepure ir pūkuotomis ausinėmis nuo šalčio, kurios kažkada buvo baltos. Rankose laikė po oranžinę stalo teniso raketę, iš tų, kurios padengtos smulkučiais guminiiais spygliukais. Jis ėjo atatupstas, rodydamas automobiliui kelią nežmoniškai susikaupęs, įsitikinęs, jog rabino gyvybė ir brangios valdiškos transporto priemonės likimas visiškai priklauso tik nuo jo. Prieš dvidešimt metų Hermanas tarnavo karo lėktuvnešyje skrydžių valdymo karininku. Jis pasirinko tęsti savo darbą. Ketvirtus metus pasitinka mašinas ir veda vairuotojus į ligoninės automobilių aikštelę. Jis buvo įkyrus, bet simpatiškas. Kad ir kaip Maiklas skubėdavo, nejučia įsijausdavo į vaidmenį, patvirtinantį Hermano ligą.

Maiklas buvo ligoninės žydas kapelionas, šis postas kas savaitę atimdavo vieną pusdienį, šiandien jis buvo susitaręs dirbti kabinete, kol bus pranešta, jog atsilaisvino Danas Bernšteinas, Leslės psichiatras.

Tačiau Danas jau laukė jo.

– Atleisk, kad vėluoju, – tarė rabinas. – Visada pamirštu pridėti keletą papildomų minučių Hermanui.

– Jis mane nervina, – tarė psichiatras. – Ką darysi, jeigu kurią dieną paskutinę minutę nuspręs tave apgręžti, duos signalą skristi atgal ir prisiartinti iš naujo?

– Perjungsiu pavarą, ir mano universalas riaumodamas pakils virš administracijos pastato.

Daktaras Bernšteinas atsisėdo į vienintelį patogų kėslą, nusispyrė rudus mokasinius ir pakrutino pirštus. Atsidusęs užsidegė cigaretę.

– Kaip mano žmona?

– Tas pats.

Jis tikėjosi geresnių naujienų.

– Ar šneka?

– Labai mažai. Ji laukia.

– Ko?

– Kad praeitų liūdnumas, – atsakė daktaras, storais bukais pirštais trindamasis pėdas, apmautas puskojinėmis. – Buvo per sunku su kažkuo susidurti akis į akį, ir ji užsisklendė. Nėra retas daiktas. Jeigu supras, išlįs iš savo kiauto ir pripažins tai, ir leis sau pamiršti, kas jai kelia depresiją. Mes tikėjomės, jog šitai padaryti padės psichoterapija. Tačiau ji nekalba. Manau, neapsieis be elektros šoko. – Maiklui suspurdo širdis. Daktaras Bernšteinas pažiūrėjo į jį ir šnarpštelėjo neslėpdamas paniekos. – Dar vadiniesi psichiatrijos ligoninės kapelionu? Ko dabar baidaisi šoko?

– Kartais ligoniai daužosi. Susilaužo ką nors.

– Jau kažį kiek metų nebe. Nuo tada, kai atsirado raumenis paralyžiuojančių vaistų. Dabar tai humaniškas gydymo būdas. Juk teko matyti, ką?

Jis linktelėjo.

– Ar bus kokių padarinių?

– Po gydymo? Galbūt lengvutė amnezija, dalinis atminties praradimas. Nieko sunkaus. Ji prisimins viską, kas buvo svarbu jos gyvenime. Išnyks smulkmenos, nereikšmingi dalykai.

– Kokie dalykai?

– Gal neseniai matyto filmo pavadinimas arba pagrindinio vaidmens atlikėjo pavardė. Arba tolimo pažįstamo adresas. Tačiau tai bus pavieniai incidentai. Kone visa atmintis išliks.

– Ar galite dar pratęsti psichoterapiją ir tik vėliau bandyti elektros šoką?

Daktaras Bernšteinas leido sau prabangą pyktelėti.

– Tačiau ji nekalba! Kokia gali būti psichoterapija nesikalbant? Aš neturiu supratimo, kas iš *tikrųjų* jai kelia depresiją. O tu?

– Kaip žinai, ji naujatikė. Bet jau seniai išpažįsta judaizmą.

– Yra dar kokia įtampa?

– Prieš atvykdami čia mes daug kilnojome iš vietos į vietą. Kartais gyvenimas būdavo sunkus.

Daktaras Bernšteinas vėl užsirūkė.

– Ar visi rabinai taip dažnai kilnojasi?

Maiklas gūžtelėjo.

– Vieni gauna sinagogą ir lieka joje visą gyvenimą. Kiti nuolat keliauja. Dauguma dirba pagal terminuotas sutartis. Jeigu persistengi, sulaužai per daug iečių į opią kongregacijos odą arba ji – į tavąją, keliesi kitur.

– Manai, todėl taip dažnai kilnojiesi? – paklausė daktaras Bernšteinas lygiu, abejingu balsu. Maiklas intuityviai pajuto, jog tokia jo psichoterapijos seansų technika. – Tu tas ietis sulaužei ar pats buvai jų sužeistas?

Maiklas išėmė cigaretę iš pakelio, kurį Danas buvo padėjęs ant stalo tarp jų. Suirzo pamatęs, jog degtuką laikanti ranka truputį dreba.

– Ir taip, ir taip, – atsakė.

Pilkos daktaro akys žiūrėjo tiesiai į jį. Jos jį trikdė. Psichiatras įsidėjo cigaretes į kišenę.

– Manau, tavo žmonai tinkamiausias elektros šokas. Galėtume pradėti dvylikos seansų kursą, po tris per savaitę. Esu matęs nuostabių rezultatų.

Maiklas nenoromis linktelėjo sutikdamas.

– Jei manai, kad geriausia. Ką aš galiu dėl jos padaryti?

– Būk kantrus. Neieškok kontakto su ja. Gali tik laukti, kol pati panorės bendrauti. Kai tą padarys, žinosi, jog žengė pirmą žingsnį pasveikti.

– Ačiū, Danai.

Daktaras atsistojo, Maiklas paspaudė jam ranką.

– Kodėl tau kokį penktadienio vakarą neužsukus į sinagogą? Gal ir pats gautum terapinės naudos iš mano šabo sutikimo pamaldų. Ar esi dar vienas mokslinis ateistas?

– Nesu ateistas, rabi. – Jis įkišo į batą vieną patinusią koją, paskui kitą. – Aš monistas.

Kitos savaitės pirmadienio, trečiadienio ir penktadienio rytais Maiklas su visais buvo piktas kaip širšė. Širdyje keikė save, kam sutiko būti kapelionu; būtų kur kas lengviau, jei gydymą gautų paslaptingo šydas.

Tačiau jis žinojo, kad septintą Templtono palatoje prasideda procedūra.

Jo Leslė sėdi laukiamajame su kitais ligoniais ir laukia savo eilės. Paskui seselės nuveda ją prie lovos, ji atsigula. Slaugė nu-auna šlepetes, pakiša po plonu čiužiniu. Anesteziologas įbedą į veną kaniulę.

Kiek teko matyti procedūrų, kai kurių ligonių venos tokios plonos, kad nėra kaip įbesti adatos, gydytojas prakaituodavo, bambėdavo ir keikdavosi. Leslės venos jiems nekels rūpesčio, dėkingas pamanė jis. Jos plonos, tačiau ryškios. Palietęs jas lūpomis jusdavo, kaip iš jos kūno šerdies stipriai ir švariai pulsuoja kraujas.

Iš kaniulės jai į kraują lašės barbituratas, ir, dėkui Dievui, žmona užmigs. Tada anesteziologas suleis raumenų atpalaiduojamųjų vaistų, ir įtampa, palaikiusi jos kūno mechanizmo veikimą, atsileis. Krūtinės raumenys suglebs, nustos kilnoti jos gražias krūtis. Tik ant nosies ir burnos reguliariai bus dedama juoda kaukė ir anesteziologas pumpuos jai į plaučius deguonį, kvėpuos už ją. Į burną bus įspraustas guminis pleištas, saugantis liežuvį nuo baltų dantų. Seselė pateps smilkinius geliu, ir tada gydytojas prie jų prispaus elektrodus, pusės dolerio monetos didumo.

Anesteziologas pavargusiu balsu ištars „galima“, ir psichiatrijos rezidentas paspaus mygtuką juodoje dėžutėje. Kintamoji srovė tyliai tekės į jos galvą penkias sekundes, elektros audra, kuri, nepaisant relaksanto, toninėje fazėje įtempis rankas, paskui, kloninėje fazėje, galūnes privers konvulsiskai tampytis kaip epilepsijos priepuolio metu.

Parsinešęs iš bibliotekos knygų skaitė ką suradęs apie elektros impulsų terapiją. Iš lėto semiamas siaubo, jis suvokė, jog Danas Bernšteinas ir visi kiti psichiatrai tiksliai nežino, kas darosi jo žmonos smegenims, bombarduojamiems elektra. Jie rėmėsi tik teorijomis ir žinojimu, kad gydymas duoda rezultatų. Viena teorijų sako, jog elektros iškrova smegenų skydinėje išdegina nenormalias jungtis. Kita – kad elektros šokas taip panašus į mirtį, jog patenkina ligonio troškimą būti nubaustam ir palengvinti kaltės jausmą, nugramzdinusį į nevilgtį.

Gana; jis numetė tą skaitalą.

Kiekvieną procedūros dieną devintą ryto jis skambino į ligoninę, ir palatos seselė abejingu nosiniu balsu pranešdavo, kad procedūra praėjo normaliai ir ponis Kaind ramiai ilsisi.

Jam nesinorėjo bendrauti su žmonėmis. Jis tvarkė popierius, pirmą kartą gyvenime atsakė į visus laiškus ir net išvalė rašomojo stalo stalčius. Tačiau dvyliktąją Leslės gydymo elektros šoku dieną jį pasivijo rabino pareigos. Popiet jis dalyvavo *brit* apeigose: palaimino vaikelį Maksvelą Šucerį suteikdamas ir Saimono vardą, o mohelis nupjovė jam apyvarpę. Iš mažyčio penio ištryško kraujas, tėvas sudrebėjo, motina graudžiai pravirko, bet paskui ėmė linksmai juoktis. Vėliau, per dvi trumpas valandas įveikęs gyvenimo kelią nuo gimimo iki mirties, jis atliko laidojimo apeigas; į kapą nuleidžiamą senutę Sarą Majerson apraudojo anūikai. Grįžo namo sutemus. Nusivaręs. Kapinėse dangus ėmė spjaudytis smulkia šlapdriba, skaudžiai kapojančia veidą, be to, sustipo iki kaulų. Eidamas prie bufeto išipilti viskio, ant staliuko prieškambaryje pastebėjo laišką. Paėmęs ir pamatęs rašyseną atplėšė voką drebančiais pirštais. Laiškas buvo parašytas pieštuku brangiame laiškiniame popieriuje, turbūt pasiskolintame.

Mano Maiklai,

naktį moteris kitoje palatoje klykė, kad paukštis daužosi, daužosi sparnais į jos langą, pagaliau jai buvo suleista vaisių ir ji užmigo. O ši rytą ant šaligatvio sanitaras rado gulintį paukščiuką, apledėjusį žvirblį. Jo širdelė dar plakė, iš pipetės pagirdytas šiltu pienu, jis atsigavo, ir sanitaras nunešė jį tai moteriai parodyti, kad gyvas. Jį paliko vaistinėje įdėtą į dėžutę, tačiau popiet jis mirė.

Gulėdama lovoje prisiminiau, kaip čiulbėdavo paukščiai prie mūsų namuko Ozarke ir kaip aš gulėdavau tavo glėbyje ir klausydavausi po to, kai pasimylėdavome, kambaryje girėdavome tik savo širdis, o lauke – tik paukščius.

Aš noriu pamatyti vaikus. Ar sveiki?

Važiudamas lankyti tikinčiųjų pasimauk terminius apatinius. Valgyk lapines daržoves ir susilaikyk nuo aštrių prieskonių.

Gražaus gimtadienio, mano vargšas vyreli.

Leslė

Ponia Moskovic, įėjusi kviesti prie stalo, apstulbusi įbedė akis į jo šlapią veidą.

– Rabi, ar kas negerai?

– Šiandien gavau laišką nuo žmonos. Ji pasveiks, Lena.

Vakarienė buvo prisvilusi. Po dviejų dienų ponia Moskovic pranešė esanti reikalinga savo našliui svainiui, nes Vilimantike, Konektikute, susirgo jo duktė. Ją pakeitė stora žila moteriškė, vardu Ana Švarc. Ana buvo astmatikė su lipoma ant smakro, bet švaruolė ir mokėjo gaminti viską, taip pat makaronų kugelį su dviejų rūšių razinomis, šviesiomis ir tamsiomis, ir plutele, kurią net gaila kramtyti.